

Stelde Vosmaer voor het Rijksmuseum af te breken?'

Het in het vorige nummer van dit blad opgenomen artikel van Peter Janzen, 'Het Rijksmuseum aan de Stadhouderskade te Amsterdam. Een wordingsgeschiedenis' (DNE 2/3, p. 149-178), heeft de verdienste dat het een aardig overzicht geeft van de voorgeschiedenis van het Rijksmuseum. Niettemin roept het artikel een aantal vragen op. Met name waar de auteur meer wil doen dan het geven van een overzicht en 'dwarsverbindingen' probeert zichtbaar te maken tussen politiek en kunst. Ik vraag mij af wat nu precies het verband is tussen de door de auteur naast elkaar geplaatste feiten, zowel in het klein (het met elkaar verbinden bijvoorbeeld van Van Speyk en Potgieter, p. 149-150) als in het groot (de 'maatschappelijke kaders' en de konkrete gebeurtenissen rond het Rijksmuseum). Vooralsnog behelst dit verband naar mijn idee niet meer dan in het ene geval een zieke stijfiguur en in het andere een aanvechtbare vooronderstelling in de trant van: 'alles heeft met alles te maken'.

Ook vraag ik me af hoeveel belang we moeten hechten aan de door de auteur aangehaalde Jan-Salie-geest en de volgens hem rond 1875 volgroeide nieuwe 'tijdgeest'. Ik houd niet van geesten; je hebt er geen vat op, ze hebben geen begin- en eindjaar, ze zijn niet gedefinieerd en *iedereen* kan wel zeggen dat hij er een gezien heeft.

Een derde vraag die ik niet kan nalaten hier op te werpen is of je provinciaal moet zijn om op te merken dat in het betreffende artikel stelselmatig op grond van Amsterdamse gebeurtenissen stellingen worden afgeleid die geheel het land betreffen.

Het is echter niet mijn bedoeling een - ongetwijfeld oeverloze - discussie te entameren over dit soort kwesties. Wel wil ik een enkel feit rechtzetten voordat het verder de literatuurgeschiedenis gaat verontreinigen.

Op p. 170 van zijn artikel merkt de auteur op:

Vosmaer nu zal in een 'Pluksel' in de *Spectator* van 14 november 1885 eenvoudig voorstellen het Rijksmuseum weer af te breken. 'Het geld kan geen bezwaar zijn om een ander museum te maken; want wij hebben geld in overvloed'.

Het betreffende 'Pluksel' werd anoniem gepubliceerd. Dat de auteur dit aan Vosmaer toeschrijft is uiterst prematuur. Temeer daar zijn verantwoording daarvan in de bijbehorende voetnoot niet verder gaat dan de mededeling: 'Pluksels werden gewoonlijk door Vosmaer geschreven'. Deze mededeling is aantoonbaar onjuist. Zie bijvoorbeeld de vele 'Pluksels' die werden gepubliceerd onder namen, initialen en pseudoniemen die toebehoren aan anderen dan Vosmaer. En ook voor de

anoniem gepubliceerde 'Pluksels' geldt dat ze niet uitsluitend door Vosmaer werden vervaardigd. Zie bijvoorbeeld de bibliografie van het door Vosmaer geschreven levensbericht van P.A.S. van Limburg Brouwer (2).

Wat het onderhavige geval betreft acht ik het overigens niet onwaarschijnlijk dat Vosmaer de auteur is, maar de stelligheid waarmee het hier aan hem toegeschreven wordt, is, zoals gezegd, prematuur.

Een tweede opmerking die ik bij deze passage van Janzen zou willen maken is of het wel goed mogelijk is uit een *ironisch* stukje als dit 'Pluksel' te konkluderen tot een serieus voorstel om het museum maar af te breken. De lezer moet zo meteen maar zelf oordelen.

Ten derde: het citaat 'Het geld kan geen bezwaar zijn om een ander museum te maken; want wij hebben geld in overvloed' krijgt bij Janzen een veel serieuzere strekking dan het heeft in het 'Pluksel', waar het minder met het museum te maken heeft, als wel met kritiek op de voorgenomen bouw van verdedigingswerken in de haven van Scheveningen. Dat is tenminste mijn interpretatie van het nu in zijn geheel volgende 'Pluksel':

VOOR AFBRAAK

Het nieuwe rijksmuseum te Amsterdam is nauwelijks af, of het wordt van alle kanten afgebroken. Daar komt weer de heer L. Gonse, directeur van de Gazette des Beaux-arts, en betoogt in het no. van November, dat gansch de inrichting allerellendigst is en wij de oude meesters niet meer dan "de souvenir" kunnen bewonderen.

Waarlijk, het beste zal zijn dat wij die heele kast maar verkoopen aan Krasnapolsky;

Kras amet qui numquam amavit, quique amavit Kras amet.

of, als die het onbruikbaar vindt, een nieuw museum te bouwen. De heer Gonse zegt, dat voor de betere inrichting 10 of 20 millioen noodig zouden zijn. Dit is zeer overdreven. Een millioen is genoeg om een nieuw behoorlijk gebouw te maken, en het meerdere komt dan wel uit den afbraak van het mislukte baksel. De baksteen is bruikbaar, evenals eenig ander materiaal; de poppen van de buitenrij brengen geld op voor een Duitse Bierhalle, waar men dezulke gewoonlijk vindt; de Karolingische kapel kan voor een kerk of klooster eenige waarde hebben; de marquises voor een logement; het pluche, de vaantjes, de hekken, en al die snuisterijen vinden bij openbaren verkoop gereeden aftrek voor café-chantants, vespasiennes, begraaftplaatsen, kiosken, kerken, enz.

Het geld kan geen bezwaar zijn om een ander museum te maken; want wij hebben geld in overvloed. Immers de regeering schijnt er geen overwegend bezwaar meer

tegen te hebben, dat de onmogelijke haven van Scheveningen eenige kleine verdedigingswerken zal vorderen van een millioen of wat. (3)

Nop Maas

- (1) Het spreekt vanzelf dat ik deze reactie schrijf als lid van de werkgroep, niet als redakteur van het dokumentatieblad.
- (2) C. Vosmaer, 'Levensschets van Mr. P.A.S. van Limburg-Brouwer', in: *Levensberichten der afgestorven medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde*. Bijlage tot de Handelingen van 1875. Leiden 1875, p. 19-49.
- (3) *De Nederlandsche Spectator* (1885), p. 379.

Had Vosmaer gevoel voor humor?

Op 19 oktober 1957 begon Jan Romein een voordracht voor alumni en oud-alumni van de Universiteit van Amsterdam, aldus: "Zo'n kleine twintig jaar geleden heb ik voor mijn Amsterdamse studenten eens een college gehouden over de Nederlandse geschiedenis in de laatste helft van de vorige eeuw. Ik heb toen - het was naar aanleiding van de gecompliceerde verschijnselen: de politieke, economische,

sociale en culturele die zich omtrent het jaar zeventig in Nederland beginnen te ontvouwen, halfschertsend - maar toch maar 'half' -, verklaard, dat het zo jammer was, dat een geschiedverhaal altijd in het platte vlak van het papier moest worden uitgeschreven, want dat men het eigenlijk in de ruimte zou moeten kunnen opbouwen, om de lezer alle samenhangen tegelijkertijd te laten doorschouwen.(...) Die uitspraak is, achteraf gezien, mijn eerste poging geweest tot omschrijving van de problematiek van (...) de integrale geschiedschrijving. Ik bedoel daarmee die geschiedschrijving die ernst zou maken met de gedachte dat de psychologie, de filosofie, de sociologie en de kunst - en zo zou ik nog een tijd kunnen doorgaan -: dat de economie, dat de religie, de levens-, de maatschappij- en de mensbeschouwing, dat de kennis van alle wetenschappen en van de literaturen, van de verhoudingen, niet in de laatste plaats, tussen groepen, seksen en generaties, kortom van wat niet ál, op de een of andere wijze en te eniger tijd in de historische beschrijving en uiteraard dus ook in het historisch onderzoek behoort te worden betrokken". (1)

Jammer genoeg kan ik het college van Romein over "de gecompliceerde verschijnselen: de politieke, economische, sociale en culturele die zich omtrent het jaar zeventig in Nederland beginnen te ontvouwen", niet, maar naar alle waarschijnlijkheid zal de strekking ervan niet verschillen van hetgeen Jan en Annie Romein in *De lage landen bij de zee* geschreven hebben, met name na de zinnen "In die jaren omstreeks '70 zijn de grondslagen gelegd voor het moderne Nederland. De insnijding is scherp genoeg om er even bij stil te staan". (2) Enige bladzijden verder is er sprake van "de geest der eeuw, van de nieuwe eeuw die na 1860 ging aanbreken". (3)

Met Romein hebben vele andere historici geconstateerd dat sedert 1870 een nieuwe mentaliteit zich van Nederland heeft meester gemaakt, in vergelijking met de sfeer die voor circa 1850 hier te lande heerste. Een overvloed van citaten staat mij ter beschikking om dat te bewijzen. Maar ach, Nop Maas zal toch nooit overtuigd raken: het feit dat de verschuiving der sferen van de verscheidentijdvakken niet met een vast jaartal te vangen is schrikt hem te zeer af; zo zeer zelfs, dat hij in zijn angst over geesten gaat schrijven als het tijdgeest moet zijn. Een tijdgeest is "de heersende wijze of trant van denken en handelen in een zekere tijd, een bepaalde historische periode" (Van Dale). Zo weet iedereen dat de geest van de Renaissance verschilt van het Middeleeuwse denken, maar wanneer de Renaissance in Europa of in een bepaald Europees land begint in een strijdvrage. Zo is het nu al duidelijk dat de jaren zeventig van deze eeuw in vergelijking tot de jaren zestig als 'mat' zullen worden gekwalificeerd. De term "restauratie" is al veelvuldig gebruikt ter omschrijving van deze tijd. Iedereen ziet het, iedereen begrijpt of voelt het, iedereen - behalve Nop Maas.

Ik denk dat de heer Maas het verschil in tijdgeest tussen bepaalde perioden niet wil zien omdat hij meent dat er een geur van onwetenschappelijkheid om dat begrip hangt. Aldus is hij een blinde wetenschapper.

Gezien deze handicap kan het Nop vergeven worden dat hij "het met elkaar verbinden (...) van Van Speyk en Potgieter", "ziek" noemt: voor hem is de relatie tussen de "romantische heraut van de moderne tijd" (4) en nationalist, Potgieter, en het geromantiseerde nationale idool der 19de eeuw Van Speyk, natuurlijk in het geheel niet zichtbaar. (5) Zelf ben ik mij bewust van het gekunstelde karakter van een dergelijke stijlfiguur. Absolutie kan ook gegeven worden voor de "derde vraag" die hij "niet kan nalaten (...) op te werpen". Hij gaat er immers slechts aan voorbij dat het Rijksmuseum in Amsterdam gebouwd is, hetgeen deze stad vanzelfsprekend een centrale plaats in mijn verhaal doet innemen, terwijl hij helaas eveneens vergeet aan te geven waar ik op ontoelaatbare wijze "op grond van Amsterdamse gebeurtenissen stellingen" afleidt "die het gehele land betreffen".

Onvergevelijk vind ik het echter dat de heer N.H.M. Maas in zijn stukje vol aantijgingen en pedante hatelijkheden ("zieke stijlfiguur", "verontreinigen" der "literatuurgeschiedenis") waarvan de teneur is dat mijn artikel bol staat van onbewezen algemeenheden en feitelijke onjuistheden, slechts één aantoonbare onjuistheid weet te vermelden: de eerste zin van noot 112. In plaats van "gewoonlijk" had ik moeten schrijven "niet zelden".

Dat Vosmaer de schrijver van het ter sprake gebrachte 'Pluksel' is, acht Maas "niet onwaarschijnlijk". Ik vertrouw erop dat hij het auteurschap van Vosmaer nog eens onomstotelijk zal weten aan te tonen. (6)

Tot slot nog het volgende: nergens beweer ik dat Vosmaer "een serieus voorstel" doet "het museum maar af te breken". Kan een dergelijke gedachte ooit rekenen op uitvoering? Door het gechargeerde karakter van het voorstel is dat dan ook in zich zelve al "ludiek". Voorts heb ik het niet-dodelijk-serieuze karakter van Vosmaers opmerking proberen aan te geven door het gebruiken van de woorden "eenvoudig" en "maar weer". Maas laat gemakshalve in zijn citaat het als bijwoord gebruikte "maar" maar weg.

P.S. Uit het bovenstaande moet niet afgeleid worden dat ik meen dat mijn artikel foutloos is, het op deze pagina's door mij geschrevene is niet meer dan een reactie op de nuffig- hooghartige kritiek van de heer N.H.M. Maas uit Nijmegen. Een fout kan ik bij deze rechtzetten: op p. 157 van mijn artikel staat: "De nieuwe voorzitter werd Joh. C. Zimmermann". Zimmermann werd echter geen voorzitter van de "Kommissie Museum Koning Willem I" maar secretaris, zoals op p. 161 overigens juist vermeld wordt.

Peter Janzen

Noten.

1. Romein, J. 'Integrale geschiedschrijving', in: *Historische lijnen en patronen*, Amsterdam 1971, p. 536. Eerder verschenen in *Eender en anders*, Amsterdam 1964 en in *De Nieuwe Stem* van okt. 1958.
2. Romein, J. en A, *De lage landen bij de zee. Een geschiedenis van het Nederlandse volk*, Amsterdam 1973⁵, p. 474.
3. *Ibidem*, p. 534.
4. *Ibidem*, p. 536.
5. Potgieter heeft overigens ter gelegenheid van de eerste steenlegging door de burgerwees Willem Frederik Morriën op maandag 10 december 1855 van het monument dat later bekend zal staan als 'Naatje van de Dam' het gedicht *Het uurwerk van 't Metalen Kruis* geschreven, waarin - uiteraard - Van Speyk genoemd wordt. Zie: Goor, Paul C.H. van der 'Het metalen kruis', in: *Ons Amsterdam* jrg. 29 no. 12 december 1977, p. 365 - 366.
6. Ik ben geen Vosmaer-kenner, zoals Maas. Evenmin heb ik *alle* jaargangen van *De Nederlandsche Spectator* doorgenomen. Behalve handboeken heb ik over Vosmaer van F.L. Bastet, *Mr. Carel Vosmaer*, Den Haag 1967, gelezen. In het *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* vierde deel, Leiden 1918, p. 1419 staat: "Na zijn terugkomst in Den Haag (in 1856 p.j.) werkte hij mee aan verschillende daar verschijnende tijdschriften. Eerst (1856) aan de *Konst- en Letterbode*, dan (1858) aan *De Tijdstroom* en na de samensmelting (1860) aan *De Nederlandsche Spectator*. Het was vooral letterkundig critiek en kunstbeschouwing; in *De Tijdstroom* in de rubriek Pluksel, in *De Spectator* in de *Vlugmaren* van Flanor. Verscheidene zijner *Vlugmaren* verschenen in drie deeltjes vereenigd (1879 - 1883). Ze kenmerken zich meestal door gepassioneerden toon; klassieke evenmaat en strakke ernst ontbreken hier geheel". Bastet schrijft op p. 26: "In de *Vlugmaren* kon hij zich meer dan in zijn boeken of tijdschriftartikelen laten gaan. Het is journalistiek op hoog peil van een lenige, onafhankelijke geest, die de typisch Hollandse zwakheden en pietluttigheden scherp doorzag en geen blad voor de mond nam, ja zelfs tot vlijmende kritiek overging (...)" Dit 'Pluksel' voldoet geheel aan deze kenmerken van de 'Vlugmaren'.

Naschrift

't Is niet N.H.M., maar N.M.H. Maas.

Nop Maas